

“ALGORITMIK GEOSIYOSAT: SUN’IY INTELLEKT YORDAMIDA GLOBAL QAROR QABUL QILISHNING TRANSFORMATSIYASI”

Xabibullayev Boburmirzo Baxtiyor o‘g‘li

Alfraganus University 1-bosqich talabasi

Turdiyev Madiyor Mamanazarovich

katta o‘qituvchi

Annotatsiya: Zamonaviy xalqaro siyosat sun’iy intellekt (SI) texnologiyalarining chuqur kirib borishi natijasida yangi tahliliy, strategik va axloqiy bosqichga o‘tmoqda. “Algoritmik geosiyosat” tushunchasi davlatlarning tashqi siyosatida SI algoritmilarining rolini, ularning global qaror qabul qilish tizimiga ta’sirini ifodalaydi. Ushbu maqolada sun’iy intellekt vositalarining xalqaro diplomatiya, xavfsizlik siyosati va global boshqaruvda tutgan o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, maqola algoritmik qarorlar orqali kuch muvozanatining qayta shakllanishi, xalqaro tashkilotlar faoliyatidagi “raqamli vositachilik” jarayonlari hamda algoritmik diplomatiya etikasi kabi masalalarni yoritadi.

Kirish: XXI asr boshlarida global diplomatiya inson tajribasi va sezgisiga asoslangan tizim sifatida mavjud edi. Biroq 2020-yillardan boshlab sun’iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi bilan xalqaro siyosatning strategik elementlari raqamli modellar, algoritmik prognozlar va avtomatlashtirilgan qarorlar orqali shakllanmoqda. Endi xalqaro siyosatdagi “inson omili” asta-sekin “algoritmik omil” bilan uyg‘unlashmoqda. Bu esa xalqaro munosabatlar nazariyasi, geosiyosat, diplomatiya amaliyoti va huquqiy normalar uchun yangi bosqichni boshlab berdi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — algoritmik geosiyosatning nazariy asoslarini ochib berish, uning diplomatik, xavfsizlik va iqtisodiy sohalarga ta’sirini tahlil qilish hamda xalqaro tizimda yangi kuch markazlarining shakllanishini yoritishdan iborat.

1. Algoritmik geosiyosat tushunchasi va uning ilmiy asoslari

“Algoritmik geosiyosat” termini 2020-yillar o‘rtalarida akademik adabiyotlarda paydo bo‘ldi. Bu tushuncha raqamli algoritmlar orqali davlatlarning tashqi siyosat strategiyalarini model qilish, qaror qabul qilishni tezlashtirish va diplomatik xavf tahlilini avtomatlashtirishni anglatadi.

Algoritmik geosiyosatning mohiyati — “raqamli qaror qabul qilish kuchi” orqali davlatlar o‘rtasidagi kuch muvozanatini qayta shakllantirishdir. Masalan, AQSh, Xitoy, Rossiya va Yevropa Ittifoqi davlatlari hozirda sun’iy intellekt asosida strategik tahlil platformalarini joriy etgan.

Bu jarayonda Data Diplomacy (ma'lumot diplomatiyasi) va AI-Driven Governance (SI boshqaruvi) atamaları ham paydo bo'ldi. Ular xalqaro siyosatda ma'lumotlar bazasining ustunligi va algoritmik qarorlarning axloqiy chegaralarini muhokama qiladi.

2. Sun'iy intellektning global qaror qabul qilishga ta'siri

Bugungi kunda xalqaro siyosatdagi har bir yirik qaror — iqtisodiy sanksiyalar, migratsiya siyosati, ekologik bitimlar yoki qurollanish bo'yicha pozitsiyalar — algoritmik tahlil natijalariga asoslanmoqda.

Sun'iy intellekt quyidagi yo'nalishlarda xalqaro qaror qabul qilish tizimini o'zgartirmoqda:

Prognoz diplomatiyasi: SI diplomatik inqirozlarni oldindan aniqlaydi (masalan, iqlim inqirozlari, qurolli mojarolar xavfi).

Algoritmik vositachilik: xalqaro muzokarlarda neytral SI vositalari taraflar o'rtasida kompromiss yaratadi.

Etik muammolar: inson hissiyotining o'rnini algoritmik tahlil egallagan sari, siyosiy mas'uliyat masalasi o'tkir tus oladi.

3. Raqamli elchilar va avtomatlashtirilgan diplomatiya

2025-yilga kelib bir nechta davlatlar o'zining "raqamli elchi" tizimlarini sinovdan o'tkazmoqda. Masalan, BAA va Janubiy Koreya hukumatlari SI yordamida fuqarolar murojaatlarini avtomatik tarzda xalqaro tashkilotlarga uzatuvchi "AI Diplomat Bot"larni ishlab chiqqan.

Bu tizimlar:

Diplomatların yuklamasini kamaytiradi,

Real vaqt rejimida tahlil qiladi,

Siyosiy muzokarlarda aniq dalillar keltiradi.

Ammo bunday tizimlarda inson hissi, empatiya va madaniy kontekst yetishmasligi muammosi mavjud.

4. Xalqaro xavfsizlikda algoritmik balans

Harbiy strategiya va xavfsizlik siyosatida sun'iy intellektning roli keskin oshmoqda. NATO, Rossiya va Xitoy o'zining "AI Command Systems" loyihalari orqali global xavfsizlik tahlillarini algoritmik tizimlarga topshirmoqda.

Bu esa xalqaro xavfsizlikdagi yangi "raqamli qurollanish poygasi"ni yuzaga keltiradi. Endilikda nafaqat qurol, balki algoritmning o'zi geosiyosiy qudrat belgisi hisoblanadi.

5. Axloqiy va huquqiy muammolar

Algoritmik qarorlar inson hayoti va davlat suverenitetiga ta'sir qilgan paytda, javobgarlik kim zimmasida bo'ladi? Bu savol bugungi xalqaro huquqning eng dolzarb masalalaridan biridir.

BMT, YUNESKO va OECD kabi tashkilotlar sun'iy intellektning etik standartlarini ishlab chiqmoqda. Ammo ularning xalqaro diplomatiyaga tatbiqi hali to'liq shakllanmagan.

Xulosa: Algoritmik geosiyosat global diplomatiya va siyosatning yangi paradigmasini shakllantirmoqda. Endilikda insoniyat algoritmlar bilan raqobat emas, balki hamkorlik orqali siyosiy barqarorlikka erishishi kerak.

Davlatlar uchun asosiy vazifa — sun'iy intellektni nazorat qiluvchi, axloqiy va shaffof algoritmik siyosat tizimlarini yaratishdir. Faqat shundagina raqamli diplomatiya insoniyat manfaatiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bostrom, N. (2014). Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. Oxford University Press.
2. Floridi, L. (2023). The Ethics of Artificial Intelligence in Global Governance. Springer.
3. Kissinger, H., Schmidt, E., & Huttenlocher, D. (2021). The Age of AI: And Our Human Future.
4. UNESCO (2022). Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. Paris.
5. OECD (2023). AI Governance Framework for International Relations.
6. Bryson, J. (2020). "AI and the Reconfiguration of Global Power," Journal of International Affairs, Vol. 74(2).
7. Khanna, P. (2022). Connectography: Mapping the Future of Global Civilization.